

УДК 378.011.3-051:5]:378.091.2

ЮЛІЯ БОЛОВАЦЬКА

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ВИХОВНОЇ РОБОТИ В КОНТЕКСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН

Проведено теоретичний аналіз проблеми управління системою виховної роботи, проаналізовано специфіку виховної діяльності в контексті здійснення професійної підготовки вчителя природничих дисциплін. Особливу увагу приділено системі виховної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Розглянуто положення про організацію виховної роботи як таке, що регламентує управління виховною діяльністю в цьому навчальному закладі та є основним нормативним документом. Визначено пріоритетні компетенції Ради з організації виховної діяльності, які полягають у плануванні, організації та управлінні виховною діяльністю в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка, розробці проектів нормативних документів у напрямі культурно-дозвілєвої діяльності, підготовці і проведенні заходів, наданні організаційно-методичної допомоги кураторам академічних груп, органам студентського самоврядування.

Ключові слова: управління, система виховної роботи, виховне середовище, заклад вищої освіти, професійна підготовка вчителя природничих дисциплін

Постановка проблеми. В контексті сучасних освітніх перетворень та упровадження Концепції нової української школи найважливішим завданням закладу вищої освіти є підготовка не лише висококваліфікованого фахівця, але і вчителя, здатного до творчості, саморозвитку та активної участі у становленні громадянського суспільства. Ці вимоги можуть бути успішно реалізовані через залучення майбутніх учителів до системи виховної роботи. Зазначимо, що спеціальних комплексних досліджень із проблеми управління системою виховної роботи в контексті здійснення професійної підготовки вчителя природничих дисциплін не проводилося. Відтак, актуалізуються теоретичні та практичні розробки проблеми виховної діяльності та її впливу на підготовку вчителя під час реформування системи освіти в Україні.

Саме тому **метою** дослідження є вивчення особливостей управління системою виховної роботи в контексті здійснення професійної підготовки вчителя природничих дисциплін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із проблеми. На думку основоположника загальної теорії систем (General System Theory) Людвіга фон Берталанфі, «системи всюди і існує глибинна спільність їх поведінки». Науковець визначав систему як сукупність взаємодіючих елементів, що знаходяться у певних відносинах один з одним та середовищем (Bertalanffy, 1950). А. Макаренко стверджував, що саме «...система є ключовим поняттям у педагогіці майбутнього» (Макаренко, 1954).

Загальноприйнятим є визначення поняття «управління» як процесу переведення системи з одного якісного стану в інший. Дослідження різних аспектів управлінської діяльності здійснено у працях науковців В. Бондаря, Г. Єльнікової, В. Караковського, Л. Карамушки, Л. Калініної, І. Кулініча, В. Маслова, Л. Онищук та ін. (Вітвицька, 2003).

Визначальними для нас стали результати досліджень з теорії управління та теорії моделювання В. Бондаря (дидактичний аспект управлінської діяльності), Л. Даниленко, Н. Островерхової (соціально-педагогічний аспект управління закладом освіти), О. Зайченко (теорія і практика управлінської діяльності), К. Степакіної (управління процесом виховання). Особливості організації та специфіку виховної роботи зі студентською молоддю досліджували Ш. Амонашвілі, І. Бех, І. Зязюн, В. Лозова, Н. Ничкало, О. Пехота, С. Подмазін, О. Савченко, Г. Селевко, В. Сухомлинський, Г. Троцько, І. Якиманська та інші (Боловацька, 2015).

Проблему створення виховного середовища як найбільш доцільної форми змістовного дозвілля студентів висвітлено в дослідженнях вітчизняних (І. Бех, О. Безпалько, І. Зверева, В. Сластьонін) та зарубіжних (М. Вебер, Ф. Фідлер) науковців.

Проблеми професійної підготовки майбутніх учителів широко досліджують сучасні українські та зарубіжні науковці, серед яких В. Андрущенко, О. Дубасенюк, М. Гриньова, В. Кремінь, О. Савченко, В. Сисоєва, О. Співаковський та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах сьогодення рівень природничих наук відіграє величезну роль у сталому розвитку суспільства, визначає пріоритетні напрями науково-технічного прогресу та сприяє високим позиціям держави на світовій арені. Зазначимо, що вимоги сучасного суспільства, з огляду на концепт нової української школи, змістили акценти у професійній підготовці майбутніх учителів, зокрема вчителів природничих дисциплін. «Майбутній учитель – учитель XXI, це не

просто носій певної кількості знань, він не просто володіє методикою навчання і виховної роботи, він – партнер, співучасник, провайдер у цьому величезному інформаційному, глобальному просторі» (Кремінь, 2007). Саме тому специфіка діяльності вчителя природничих дисциплін в умовах сучасності вимагає від нього творчого і критичного мислення, спостережливості, вміння планувати, здійснювати та аналізувати педагогічний процес, розв'язувати низку педагогічних задач, спрямованих на досягнення загальної мети – формування особистості учня, його світогляду, переконань, свідомості, поведінки. Відтак, ці завдання можуть бути успішно зреалізовані під час ефективного управління системою виховної роботи в закладі вищої освіти.

Актуальність створення системи виховної роботи закладу вищої освіти пов'язана з тим, що однією з головних умов успішного виховання молоді є системний характер виховного процесу, тобто створення шкільних виховних систем. Так, у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року зазначено: «Головне завдання сьогоденної практики – створення виховного середовища».

Функціонування цілісного виховного середовища у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка розглядається нами як один із визначальних факторів професійної підготовки вчителя природничих дисциплін.

Функціональну природу виховного середовища у виші визначає успішно вибудована педагогічна взаємодія, в якій студент не лише сприймає вплив суб'єктів виховного середовища, а й сам набуває якості суб'єкта, обумовлюючи тим самим стан і перспективи розвитку цілісного виховного середовища. Виховне середовище постає як результат конструктивної діяльності його суб'єктів, вміння працювати в команді (Боловацька, 2015).

Суттєвою особливістю системи виховної роботи вищого педагогічного навчального закладу є її адекватність цілям, змісту та структурі самої педагогічної діяльності. Виховна діяльність доповнює, розширює та поглиблює знання майбутніх учителів, здобуті в процесі професійної підготовки, сприяє інтеграції аудиторних занять і позааудиторної виховної роботи в єдиний педагогічний процес.

Так, принцип інтересу націлює на думку, що система виховної роботи обумовлена особистісними потребами студентів, а інтерес виступає її домінуючим мотивом. Інтерес не лише задовольняє потребу, але й здатний породити її. Принцип інтересу вимагає врахування і такого чинника, як прагнення майбутніх учителів до самоствердження. У сфері дозвілля задовольнити це прагнення дозволяє участь майбутніх учителів у творчих командах та ініціативних творчих групах. Виховна діяльність містить у собі можливість колективних перемог, які надають упевненості у власних силах, гуртують студентську громаду, піднімають дух та виховують патріотизм.

Принцип єдності рекреації та пізнання спирається на положення, що особистість розвивається під впливом культурних цінностей, споживає їх або створює власні. Найефективніше цей принцип реалізується в процесі групової діяльності. Поєднуючи змістовний відпочинок і пізнання, студенти саморозвиваються, відновлюють духовні та фізичні сили, вчаться взаємодіяти в колективі. Групові форми дозвілля здійснюються довготривало, систематично, із цілеспрямованим інтересом і мотивацією. Вони відіграють істотну роль для розвитку особистості майбутнього вчителя.

Принцип спільної діяльності наголошує на тому, що колективна діяльність формує ціннісно-орієнтаційну єдність групи, народжує традиції, організаційну структуру, емоційну ідентифікацію і веде до підвищення рівня виховної діяльності кожного учасника творчої команди, реалізуючи закладений у ній виховний потенціал (Боловацька, 2015).

У цьому контексті доречно згадати настанову А. Макаренка: «...Ніщо так не зміцнює колектив як традиції. Виховати традиції, зберегти їх – надзвичайно важливе завдання виховної роботи» (Макаренко, 1954).

Для організації виховного процесу у вищій педагогічній школі створена інфраструктура, до складу якої входять наступні суб'єкти виховної діяльності: ректор та ректорат, проректор із виховної роботи, професорсько-викладацький колектив, органи студентського самоврядування, заступники деканів із виховної роботи, культорганізатори факультетів, куратори академічних груп, колективи художньої самодіяльності, творчі команди факультетів. Стан та перспективи розвитку виховної діяльності є предметом систематичного обговорення на засіданнях кафедр, рад факультетів, рад з організації виховної діяльності, вчених рад вишів.

Управління системою виховної роботи в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка функціонально об'єднує наступні елементи:

- елемент особистісно-професійного розвитку, що ініціює розвиток і реалізацію творчого потенціалу суб'єктів виховання, сприяє соціальній активності, особистісному та професійному зростанню майбутніх учителів;

- інституціональний елемент, який, зберігаючи спадкоємність традицій, культурних, національних і регіональних особливостей, забезпечує проєктувальний характер виховного процесу;

- подієво-часовий елемент, включаючи впорядковану сукупність взаємопов'язаних подій, адаптує суб'єктів виховного процесу до конкретних вимог суспільства.

Цілісність виховного середовища Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка забезпечують:

- розробка концепції виховної роботи, що ґрунтується на засадах співробітництва, особистісно орієнтованого підходу;

- робота Ради з організації виховної діяльності;

- співпраця науково-педагогічних працівників із структурними підрозділами університету в напрямку організації виховної діяльності;
- співпраця з органами студентського самоврядування університету, факультетів;
- планування виховної діяльності в університеті, на факультетах;
- співпраця з органами державної влади, місцевим самоврядуванням, громадськими організаціями;
- діяльність колективів художньої самодіяльності, гуртків, секцій, студій, клубів за інтересами;
- організація культурно-дозвіллевих заходів;
- виховна діяльність у гуртожитках;
- утвердження традицій університету та пошук інновацій.

Управління виховною роботою в контексті здійснення професійної підготовки вчителя природничих дисциплін повинно включати форми діяльності, які забезпечують удосконалення загальнопедагогічної підготовки студентів, дозволяють надати процесу набуття професії особистісного забарвлення. Інакше кажучи, вона повинна бути професіоналізованою.

До основних напрямків професіоналізації позааудиторної виховної роботи С. Вітвицька відносить:

- урахування специфіки факультету при організації і проведенні виховної роботи зі студентами;
- широке використання форм, що відображають специфіку професійної діяльності майбутніх педагогів;
- моделювання і розв'язання педагогічних ситуацій;
- удосконалення особистісних якостей майбутніх учителів у процесі включення їх до активної позааудиторної виховної діяльності;
- психолого-педагогічне обґрунтування методів і форм позааудиторної роботи студентів (Боловацька, 2015).

Положення про організацію виховної роботи в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка (протокол № 1 від 30.08.2012 р.) є основним нормативним документом, що регламентує управління виховною діяльністю в цьому навчальному закладі (Положення, 2012).

Згідно з Положенням, виховна робота має бути спрямована на:

- забезпечення гармонійного цілісного розвитку особистості;
- формування в студентів гуманістичного світогляду, соціально-політичної орієнтації, моральності і культури;
- виховання студентів на основі національних традицій та культурно-історичного надбання українського народу.

Положення має на меті забезпечити набуття майбутніми вчителями соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, розвиненої духовності, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури.

Означена мета передбачає реалізацію таких виховних завдань:

- забезпечення умов для самореалізації особистості, розвитку творчих здібностей майбутніх учителів;
- виховання духовної культури особистості та створення умов для вільного формування нею власної світоглядної позиції;
- створення необхідних умов для ефективного розвитку студентського самоврядування, виявлення його потенційних лідерів;
- культивування кращих рис української ментальності – працелюбності, індивідуальної свободи, глибокого зв'язку з природою, толерантності, поваги до жінки, любові до рідної землі;
- спонування студентів університету до активної протидії проявам аморальності, правопорушенням, бездуховності, антигромадській діяльності;
- формування у суспільній свідомості переконань щодо переваг здорового способу життя, тренду соціально активної, фізично здорової та духовно розвиненої особистості;
- плекання поваги до своєї alma mater, дотримання і розвиток демократичних та академічних традицій вищого навчального закладу.

Організаційна структура виховної роботи, її зміст та форми мають ґрунтуватися на принципах: демократизму; добровільності, законності та відкритості; гуманізації та встановлення партнерської взаємодії між суб'єктами виховного процесу; орієнтації на виховання творчих здібностей, професійно-особистісних якостей, соціальної активності та громадянсько-патріотичної свідомості майбутніх фахівців; активності, самодіяльності та творчої ініціативи; послідовності та системності; диференціації та індивідуалізації виховного процесу; природовідповідності.

Організаційне забезпечення та управління виховною роботою в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка здійснюють ректор, декани факультетів, заступники деканів факультетів із виховної роботи, завідувачі кафедр, куратори академічних груп, Студентська рада університету. Координується вона Радою з організації виховної діяльності (далі Рада), котра здійснює планування, організацію та управління дозвіллям. Пріоритетними компетенціями Ради є розробка проектів нормативних документів у напрямі культурно-дозвіллевої діяльності, підготовка і проведення заходів, надання організаційно-методичної допомоги кураторам академічних груп, органам студентського самоврядування.

Раду очолює проректор із виховної роботи. До складу Ради входять помічник ректора з виховної роботи, заступники деканів всіх факультетів із виховної роботи, керівники колективів художньої

самодіяльності, начальник відділу технічних засобів навчання, працівники бюро естетичного виховання, голова студентської ради університету, голова сектору культури та дозвілля студентської ради, культорганізатори факультетів (Положення, 2013).

Управління системою виховної роботи на факультетах здійснюють декани, які організаційно сприяють проведенню факультетських виховних заходів, здійснюють підбір кураторів академічних груп, контролюють їхню взаємодію зі студентами, здійснюють поточний контроль стану та перспектив розвитку виховної діяльності. Безпосередньо до організації змістовного дозвілля студентів на факультетах залучені заступники деканів із виховної роботи, завідувачі кафедр, куратори академічних груп, студентські ради.

Практика доводить, що розвиток системи виховної роботи у вищих педагогічних навчальних закладах полягає у співтворчості викладачів та студентів, спрямованій на підготовку нового покоління майбутніх учителів.

Залученість студентів Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка до виховної роботи створює умови для командної роботи, де кожний учасник має можливість проявити себе, забезпечуючи тим сам особистісне та професійне зростання.

На загальноуніверситетському рівні потужно займається організацією виховної роботи студентське самоврядування. Над вирішенням проблем змістовного дозвілля майбутніх учителів працює один із семи секторів студентської ради університету – сектор культури та дозвілля. Він репрезентований культорганізаторами факультетів. Голова сектору обирається серед представлених культоргів. Сектором культури та дозвілля ініціюються та проводяться культурно-дозвіллеві заходи, мистецькі акції, соціальні програми, благодійні проекти.

Сектор культури та дозвілля очолює культорганізатор. Необхідною умовою продуктивної діяльності цього сектору є співпраця із заступником декана із виховної роботи у напрямку планування виховної роботи, підготовки та проведення традиційних заходів, наданні методичної допомоги кураторам академічних груп.

Організація студентами мистецьких заходів, тематичних вечорів, інтелектуальних конкурсів, диспутів і драматизацій, систематичне відвідування репетицій під час підготовки заходів стимулюють всебічне, і зокрема, професійне зростання особистості майбутнього педагога, допомагають у розвитку педагогічної культури та педагогічного артистизму.

У Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка формування особистості майбутнього фахівця здійснюється системно, через залучення студентів до різних форм виховної діяльності: діяльність у клубах, гуртках, колективах художньої самодіяльності, відвідування університетських музеїв, пам'ятних місць, мистецьких програм, участь у заходах із відзначення державних свят, зустрічі з ветеранами праці і бойових дій, залучення до волонтерської роботи, зустрічі з представниками державної влади та місцевого самоврядування.

Потужним каталізатором виховної діяльності в Полтавському національному університеті імені В. Г. Короленка є функціонування науково-методичного семінару «Сучасна івент індустрія» для членів Ради з виховної діяльності. Згідно з робочою програмою семінару, слухачам пропонуються тематичні лекції та практичні заняття, зокрема: «Виховна робота куратора академічної групи: напрями, планування, дієвість», «Сучасні методи та форми виховної діяльності студентів вищого педагогічного навчального закладу», «Виховання духовності сучасної молоді», «Діалогізація відносин науково-педагогічних працівників та студентів». Науково-практичний семінар завершується у червні кожного навчального року написанням підсумкового есе та підготовкою колективної творчої справи.

Разом із тим, актуальним залишається питання створення осередків культурного дозвілля студентів, для розвитку та функціонування яких необхідна всебічна підтримка адміністрацією та педагогічним колективом творчих ініціатив студентів, сприятливий психологічний мікроклімат, матеріально-технічне забезпечення. Активна участь студентства в осередках культурного дозвілля (творчих командах, гуртках, мистецьких колективах, клубах за інтересами, студентських об'єднаннях) не лише сприяє професійній підготовці вчителя, формуванню активної життєвої позиції, а й саморозвитку та самовдосконаленню.

Висновки. Таким чином, на якість професійної підготовки майбутніх учителів впливає сукупність внутрішніх факторів (освітні програми і стандарти, методична оснащеність, особливості управління виховним процесом тощо) та зовнішніх (державні стандарти, нормативно-правові документи, запити освітніх установ). Якісне управління системою виховної діяльності створює простір для духовного становлення студентів, стимулює розвиток здібностей і талантів, забезпечує особистісне зростання майбутніх педагогів. Результати нашого дослідження не вичерпують усіх аспектів проблеми. Перспективи подальших розвідок вбачаємо в розгляді інноваційних форм виховної діяльності, що будуть відповідати викликам сучасності.

Список використаних джерел

- Bertalanffy L. von. (1950). An Outline of the General System Theory. *British Journal for the Philosophy of Science*. Vol. 1, № 2., 134–165.
- Боловацька, Ю. І. (2015). *Особистісно орієнтоване виховання студентів у культурно-дозвіллевій діяльності вищого педагогічного навчального закладу* (Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07). Полтава.
- Вітвицька, С. С. (2003). *Основи педагогіки вищої школи : метод. посібник*. Київ : Центр навчальної літератури.

- Кремінь, В. Г. (2007). Інноваційність і освіта. *Моделі розвитку сучасної української школи: Матер. Всеукраїнської наук.-практ. конференції*. Київ: СПБ Богданова А. М., 9–14.
- Макаренко, А. (1954). Методика організації виховного процесу. *Твори в 7 т.: (Т. 5)*. Київ: Рад. школа, 1954.
- Положення про організацію виховної роботи в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка. Затверджено вченою радою ПНПУ імені В. Г. Короленка (протокол № 1 від 30.08.2012 р.).
- Положення про раду з організації виховної діяльності Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (протокол № 8 від 31 січня 2013 р.).

References

- Bertalanffy, L. von. (1950). An Outline of the General System Theory. *British Journal for the Philosophy of Science*. Vol. 1, № 2, 134–165.
- Bolovatska, Yu. I. (2015). *Osobystisno orientovane vykhovannia studentiv u kulturno-dozvillivii diialnosti vyshchoho pedahohichnoho navchalnoho zakladu* [Personally oriented education of students in cultural-leisure activities of a higher educational institution] (PhD diss). Kyiv [in Ukrainian].
- Kremin' V. H. Innovatsiynist' i osvita. Modeli rozvytku suchasnoyi ukrayins'koyi shkoly: *Mater. Vseukrayins'koyi nauk.-prakt. konferentsiyi*. [Models of development of modern Ukrainian school. K.: SPB Bohdanova A. M., 2007. S. 9–14.
- Makarenko, A. (1954). *Metodyka orhanizatsii vykhovnoho protsesu* [Method of organization of educational process]. In A. Makarenko *Tvory*. (Vol. 5). Kyiv: Rad. shkola [in Ukrainian].
- Polozhennia pro orhanizatsiiu vykhovnoi roboty v Poltavskomu natsionalnomu pedahohichnomu universyteti imeni V. H. Korolenko. (2012) [Regulations on the organization of educational work at Poltava National Pedagogical University named after V. Korolenko]. Poltava [in Ukrainian].
- Polozhennia pro radu z orhanizatsii vykhovnoi diialnosti Poltavskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni V. H. Korolenka. (2013) [Regulations on the Board on the organization of educational activities of the Poltava National Pedagogical University named after V. Korolenko]. Poltava [in Ukrainian].
- Vitvytska, S. S. (2003). *Osnovy pedahohiky vyshchoi shkoly* [Fundamentals of higher education pedagogy]. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury [in Ukrainian].

BOLOVATSKA YU.

Poltava V. G. Korolenko national pedagogical University, Ukraine

MANAGEMENT OF THE EDUCATIONAL SYSTEM IN THE CONTEXT OF PROFESSIONAL PREPARATION TEACHER OF NATURAL DISCIPLINES

In the article conducted the theoretical analysis problem of management of the system of educational work, has been analyzed the specificity of educational activity in the context of the implementation of the professional training teacher of natural disciplines. Special attention was given to the system of educational work in Poltava National Pedagogical University named after V.G. Korolenko.

Reviewed the organization of educational work as regulating the management of educational activities in this educational institution and is the main normative document. Defined the priority competences of the Council of organization educational activities, which consist of planning, organization and management of educational activities at the Poltava National Pedagogical University named after V.G. Korolenko, drafting of normative documents in the direction of cultural and leisure activities, preparation and conduct of events, provision of organizational -methodical assistance to curators of academic groups and student's self-government.

Key words: management, system of educational work, educational environment, institution of higher education, professional preparation teacher of the natural sciences

Стаття надійшла до редакції 12.08. 2018 р.